

УДК 811.161.2'22/23:159.964

Т.Ю. Ковалевська,
д-р філол. н., проф.,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувача кафедри української мови

БАЗОВІ ІДЕЇ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: ШЛЯХИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті описано мовну й філософську основу та поняттєвий апарат нейролінгвістичного програмування як креативної сфери досліджень сучасної гуманітарної парадигми. Визначено теоретичні основи НЛП, методи і практичні перспективи використання його технологій у галузях комунікативної й суспільної лінгвістики, дискурсології, психолінгвістики, нейролінгвістики тощо. Увиражено роль учених Одеської лінгвістичної школи в розвитку проблем комунікативного впливу.

Ключові слова: нейролінгвістичне програмування, емпатія, суспільство, Одеська лінгвістична школа.

Актуальним напрямом у дослідженні комунікативних процесів сучасної лінгвістики визнають нейролінгвістичне програмування (НЛП), яке є не лише «мистецтвом і наукою про особистісне майстерність» [13, с. 17], а й самостійною моделювальною системою з відповідними теоретичними основами та практичним інструментарієм (див. роботи Анатолія Баранова, Річарда Бендлера, Роберта Ділтса, Наталії Непийводи, Джозефа О'Коннора, Георгія Почепцова, Джона Сеймора та ін.). Предмет дослідження НЛП орієнтовано на когнітивні структури людини, пов'язані зі специфічними процесами діакрітизації метатекста реальності і відповідною експлікацією вербальних та аналогових (невербальних) патернів у полікомунікативних

моделях. Об'єктом дослідження виступають поведінкові комплекси особистості, які аналізують з використанням різноманітних стратегій, що синтезують психологічні, лінгвістичні та нейрофізіологічні підходи. Незважаючи на ефективність методик НЛП, у сучасній лінгвістиці ця галузь знання лише починає привертати увагу вчених, що і зумовлює необхідність детальнішого розгляду найбільш значущих положень і потенційних прикладних аспектів цієї науки, відповідно визначаючи актуальність і мету пропонованої статті. [12, с. 78].

Субстратом концептуальної бази НЛП виступають три фундаментальні ідеї, які і відображено в її назві. *Частина «нейро»* вказує на те, що будь-яка поведінка починається з активації нейрологічних процесів, пов'язаних із дією генетично кодованих репрезентативних систем, які, виконуючи роль фільтрів у сприйнятті навколишнього світу, з одного боку, попередньо продукують сегментарність і певний рівень редукції вхідної інформації, а з іншого - зумовлюють самотунельність ментальних інтерпретацій конденсованої картини світу завдяки індивідуальній маркованості психофізіологічних характеристик особистості. Джул Коллінгвуд помітила, що «наші думки, емоції, слюди і мрії складено з картинок, звуків, відчуттів. Різноманітність наших переживань пояснюється тим, що ми можемо розподілити ці картинки, звуки і відчуття у мільярди різних способів, а також і тим, що саме привертає нашу увагу» [10]. Таким чином, оригінальність наших ментальних інтерпретацій та індивідуальних когніцій частинна визначається і фізіологічною «інтерпретацією» й селекцією того фактичного матеріалу, який ми отримуємо через наші органи чуття. Крім того, іманентною характеристикою НЛП виступає максимальна увага до особливостей функціонування нейрологічних структур особистості. За Алланом Пайвіо, функційна активація системи ментальних репрезентацій відбувається за наявності зовнішнього вербального або невербального стимулювання і реалізується на трьох рівнях обробки подразників [18, с. 67-70]. Перший рівень - репрезентаційний, де збудження лінгвістичних структур детермінується стимулами відповідної знакової природи, немовні ж стимули

орієнтовано на активацію гештальтного структур - картин, образів тощо. На референційному рівні відбувається перетин семіотичної кореляції стимулів і відповідних структур - дискретні (вербальні) подразники стимулюють аналогові (невербальні) структури. Третій рівень, асоціативний, передбачає появу асоціативного конструювання у відповідь на вербальне й ейдетичне (згадуване) стимулювання [там само]. Пам'ять у такому випадку виглядає як семантична мережа, «вузлами» якої виступають вербальні (логогени) і невербальні (імагени) репрезентації, кожна з яких може бути активованою (див. роботи Генрі Хевлока Елліса, Роберта Ханта, Мелвіна Шварца). Володимир Петров писав, що «людські когнітивні структури (сприйняття, мова, мислення, пам'ять, дії) нерозривно пов'язані між собою в рамках єдиного загального завдання - пояснення процесів засвоєння, переробки й трансформації знань, які, власне, і визначають сутність людського розуму» [14, с. 41], що також відповідає загальній стратегічній меті НЛП - сприяти особистісному зростанню і розвитку. Частина «лінгвістичне» концентрує увагу на репрезентації результатів нейрологічних процесів психіки на рівні вербального і невербального кодів, пропонує «систематизований похід до визначення ролі мови в процесі мислення і комунікації» [1, с. 9]. Частина «програмування» ілюструє наявність певних патернів поведінки, за допомогою яких ми організуємо наше мислення, відчуття і пріоритети. Припускають, що «ми взаємодіємо з довкіллям за допомогою внутрішнього програмування. Ми реагує на проблеми і сприймаємо нові ідеї відповідно до типу власних психічних програм, а ці програми зовсім різні» [6, с. 24]. Такий підхід відповідає і положенням когнітології, де акцентовано на паралелізмі процесів засвоєння конвенційних сценаріїв і активному характері їхнього ситуативного моделювання.

Власне стратегії НЛП згодом орієнтовано на оптимізацію комунікативних процесів і засновано на глибинному дослідженні суб'єктивних рефлексій, аналізі та ідентифікації складників внутрішнього світу індивідуальності й умінні конструювати позитивні моделі комунікативної

поведінки, що в аспекті гармонійної комунікації визнано актуальним. Підкреслено, що НЛП - «це набір моделей, умінь і технологій, орієнтованих на те, щоб мислити і діяти в цьому світі максимально ефективно» [13, с. 14]. Структура комунікативних актів передбачає наявність комунікативних партнерів, отже, і можливості НЛП екстраполюються на коректний аналіз вербальної та невербальної поведінки співрозмовника з наступною реконструкцією його когнітивно-аксіосистемних пріоритетів, що сприяє досягненню комунікативної екологічності, тобто комунікативної гармонії зі світовідчуттям іншої людини, яка «не суперечить тим чи іншим аспектам індивідуальності ... та не може нашкодити її найближчому оточенню» [2, с. 232]. Крім того, «НЛП - це спосіб ефективного впливу. НЛП використовують скрізь, де необхідні навички комунікації: в рекламі, бізнесі, ЗМІ», - зазначає Олексій Ситников, акцентуючи на високому сугестивному потенціал цієї науки [3, с. 5]. Відомий український учений Георгій Почепцов теж зазначає, що «публік рілейшнз та інші прикладні комунікації зацікавлені в таких конкретних теоріях, заснованих на доволі надійній базі. Спираючись на чітко вивірені основи, вони можуть будувати більш ефективні стратегії впливу» [15, с. 81], що увиразнює актуальність методик НЛП і в галузі PR, іміджології, реклами, передвиборних кампаній та ін. [5]. Ефективність нейролінгвістичного програмування зумовлена його креативним характером, коректним використанням знань із різноманітних наукових галузей, що забезпечує комплексний підхід до аналізу і подальшого моделювання комунікативних стратегій і відповідає актуальному сьогодні принципу експансіонізму, відповідно до якого всі більш необхідною стає «кооперація зусиль лінгвістів, семіотиків, логіків та інших професіоналів як в обговоренні власне фундаментальних проблем природної мови, так і в рішенні прикладних завдань» [14, с. 39].

Отже, НЛП - це «багатовимірна модель структури і функцій людського досвіду. НЛП описує на одному рівні взаємодію нервової системи, фізіології, мови та поведінкового програмування, тобто тих основних компонентів, які

створюють суб'єктивний досвід. НЛП як процес ілюструє стратегію прискореного навчання й ефективного спілкування» [7, с. 78]. У функційному аспекті НЛП вважають практичним посібником для досягнення результативної та гармонійної комунікації, де представлено низку різноманітних прийомів, технік і технологій. Р.Ділтс зазначає, що НЛП - наука про поведінку, що поєднує 1) епістеміологію - систему знань і цінностей, 2) методологію - прийоми та процедури використання знань і цінностей, 3) технологію - способи, які дають можливість безпосередньо використовувати ці знання і цінності [6, с. 23], що свідчить про наявність і переконливого теоретичного, і безпосереднього практичного, прикладного аспектів НЛП як самостійної науки.

Концептуальною базою НЛП є синтез положень філософії, лінгвістики, когнітивної, гуманістичної та гештальтпсихології, когнітології, нейрофізіології особистості, збагачений результатами досягнень у галузі інформаційних наук. Філософську основу НЛП складають ідеї Ханса Вайхінгера й основоположника загальної семантики Альфреда Коржибського про нетотожність об'єктивного світу і його суб'єктивованої моделі. Психологічні основи НЛП базуються на положеннях когнітивної й гештальтпсихології, а також на персонологічних концепціях психогенетичного підходу, в центрі уваги яких - індивідуальні еволюційні процеси, породжені співвідношенням зовнішніх впливів і внутрішньопсихологічної детермінації. Основні лінгвістичні основи НЛП представлені положеннями генеративної граматики Ноама Хомського та елементами породжувальної семантики. На нашу думку, саме можливість структуризації, формалізованої фіксації феномену психосемантичної континуальності та її дискретно-аналогових експлікантів привернула увагу фундаторів НЛП до ідей Хомського, що в подальшому зумовило створення т.зв. метамоделі мови, яка являє собою формалізований спектр гіпотетичних трансформацій загальної глибинної структури у випадку поверхневої, вербальної актуалізації імпліцитних смислів. Ефективність використання метамоделі пояснюють конкретизацією процесів переходу від поверхневої до глибинної структури, а також її універсальністю, що дає змогу застосовувати

мета модельні технології практично в будь-якому мовному середовищі. Універсальність цих технологій, з позицій Юрія Овчинникова, полягає в тому, що їх «можна використовувати як для розв'язання особистих проблем окремої людини, так і для визначення стратегії й тактики цілих держав і народів» [12]. Метамоделі спирається на універсальні закони моделювання (генералізацію, упушення і викривлення), які відображають загальну систематику інтернальних трансформацій концептуальних елементів реального простору в мовних виявах (детальніше див. наші роботи). Узагальнюючи, можна сказати, що лінгвістичну основу НЛП становлять адаптовані положення генеративної граматики, сконцентровані в семантичній і частково - формальній сферах повідомлення, а також деякі загальнотеоретичні положення лінгвофілософії й когнітології, які розкривають актуальне для цієї наукової парадигми розуміння глибинних кореляцій між феноменом мови і людською свідомістю.

Лінгвістичний аспект НЛП не обмежується аналізом метамоделі експлікацій, а пропонує цілу низку інших технік, заснованих на лінгвістичній ідентифікації особистісної та колективної психоструктури, серед яких особливий інтерес викликають предикатні характеристики мови, субмодальнісе редагування, ідентифікація інконгруентності, що, з нашого кута зору, сприяють ефективній комунікації завдяки увазі до визначення і досягнення синтонності вербально-невербальної актуалізації повідомлення, до ситуаційного рефреймінгування, суть якого "полягає в тому, щоб побачити предмети в іншому ракурсі або в різному контексті" [1, с. 130], що можливо лише в разі мовного моделювання значущих дискурсів, бо навіть у «найбільш об'єктивних» інформаційних повідомленнях подіям обов'язково надають певне значення, вміщуючи їх у відповідний контекст. У плані особистого вдосконалення НЛП пропонує техніку якоріння ресурсів, орієнтовану на визначення «кроків для перенесення позитивних емоційних ресурсів із минулих переживань до конкретної ситуації, в якій ви хочете мати до них доступ» [13, с. 81] і т.ін. Комунікативна функційність методик НЛП виявляється й у сферах, пов'язаних з оптимізацією навчальних (в музиці, грамотному письмі) і

когнітивно-мислених процесів, а також при внутрішній ідентифікації об'єктивних позицій. Внутрішня діяльність у такому випадку характеризується наявністю як мінімум двох подій - події внутрішньої (думка, емоція або відповідна знакова експлікація - мова, письмо, читання) і події, яка є об'єктом внутрішньої / знакової події - об'єктна подія. У внутрішній діяльності трансплантація процесів або предметів у внутрішню сферу передбачає встановлення кореферентності суб'єкта внутрішньої діяльності і суб'єкта процесу, який є об'єктом цієї внутрішньої діяльності, по-іншому – йдеться про орієнтацію внутрішніх процесів на суб'єкт, або рефлексивність. Рефлексивність - показник "антропологічно" внутрішнього процесу, а вміння усвідомити звичні шляхи і зробити їх наочними, виділити значимі доміанти і концентри відіграє величезну роль у досягненні інтраперсональної гармонії й комунікативної адекватності. У нашому випадку пріоритет зорової інтерналіки в сприйнятті відповідного аудіального подразника відзначено в дослідженнях психологів і нейрофізіологів, де зокрема доведено, що «нід час прослуховування різних музичних творів змінюються показники серцево-судинної і дихальної систем, електрична активність мозку, м'язова працездатність» [4, с. 81]. Послідовність внутрішнього конструювання зумовлює швидку фіксацію почутого в інтернальній сфері суб'єкта. Як відзначають О'Коннор і Сеймор, «що більше репрезентацій матеріалу ви маєте (йдеться про поліканальні фіксації зовнішньої інформації - Т.К.), то більша ймовірність його запам'ятовування. Що активніше ви використовуєте свою неврологію, то надійніше запам'ятовування» [13, с. 236].

Особливу увагу в НЛП також приділено реконструкції невербальної поведінки, оскільки, за Олександром Лурією, «абсолютно ясно, що разом із системою мовних одиниць у процесі формування і декодування повідомлення беруть участь ще й позамовні компоненти: жест, міміка» [10, с. 229]. Вони складають «функційно самостійну семіотичну систему» [11, с. 112], за допомогою якої передаються і деякі форми невербальної поведінки, що характеризують і стан мотиваційно-емоційної сфери, і цілісні поведінкові

структури й програми. Ці складники ілюструють не лише емоційні рефлексії особистості, а й створюють загальну комплексну картину її ментальної орієнтації, пов'язаної з дією цілого конгломерату чинників, які і формують неповторність кожного індивідуального вияву.

Отже, новизна і креативність нейролінгвістичного програмування полягає в коректному, науково обґрунтованому синтезі різноманітних напрямів гуманітарного знання, що забезпечує комплексне усвідомлення індивідуального і колективного сприйняття реальності, яке, у свою чергу, є наслідком складної взаємодії інтернальних та екстернальних факторів, сконцентрованих у сфері комунікативних інтеракцій і особистісних рефлексій та експлікованих на рівнях вербальної й аналогової поведінки. Обґрунтованість теоретичної бази НЛП передбачає використання певних його положень у психолінгвістичних дослідженнях мовних явищ, а також сприяє появі абсолютно нових і необхідних на даному етапі розвитку гуманітарної науки позицій, поглядів на власне лінгвальні та екстралінгвальні складники комунікації у всьому розмаїтому спектрі останніх [9]. Так, на філологічному факультеті Одеського національного університету імені І.І.Мечникова захищено низку кандидатських і докторських дисертацій із відповідної проблематики, де частково реконструйовано сугестогені лексико-семантичного рівня в комерційній рекламі [14], створено комп'ютерну програму визначення сугестивно активних мовних маркерів [16], виявлено спектр та особливості функціонування сугестогенів політичної реклами [8], встановлено деякі характерні експлікатори впливу у фольклорних текстах [13] тощо. Крім того, розробляються теми, пов'язані із загальною лінгвістичною кваліфікацією сугестивних текстів, комплексною ідентифікацією та систематизацією сугестогенів політичної і соціальної реклами, а також рекламного мегадискурсу в цілому (див. роботи Н.Кутузи), сугестивно активних сегментів юридичного та релігійного дискурсів, художніх текстів тощо. У роботах також поглиблюються наявні методи аналізу вербальних і невербальних сугестогенів, пропонуються авторські методики, розробляються напрями профайлінгу і комплексної

емпатизації комунікативного простору. Активно триває глибинна реконструкція і кваліфікація невербальних і власне мовних сугестогенів у межах кафедральної наукової теми кафедри української мови ОНУ «Дослідження комунікативної сугестії в поліжанрових дискурсах», що в цілому дає підстави казати про формування в Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова наукової школи з дослідження комунікативної сугестії і ще раз підкреслює наукову релевантність представленого дослідницького напрямку.

Література

1. *Алдер Х.* НЛП: современные психотехнологии / Х. Алдер. - СПб.: Питер, 2000. - 160 с.
2. *Баранов А.Н.* Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. - М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 358 с.
3. *Бэндлер Р., Гриндер Д.* Структура магии / Р. Бэндлер., Д. Гриндер. - СПб.: Белый кролик, 1996. - 496 с.
4. *Горго Ю.П.* Психофізіологія (прикладні аспекти) / Ю.П. Горго. - К.: МАУП, 1999. - 128 с.
5. *Горин С.* НЛП: техники россыпью / С. Горин. - М.: КСП+, 1999. - 263 с.
6. *Дилтс Р.* Моделирование с помощью НЛП / Р. Дилтс. - СПб.: Питер, 2000. - 288 с.
7. *Ковалев С.В.* Основы нейролингвистического программирования / С.В. Ковалев. - М.: Флинта, 1999. - 160 с.
8. *Ковалевська А.В.* Метамоделі лінгвістичної сугестивності політичних рекламних слоганів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А.В. Ковалевська. — Одеса, 2011. – 19 с.
9. *Ковалевська Т.Ю.* Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія Т.Ю.Ковалевська. – Одеса: Астропринт, 2008. – 344 с.
10. *Коллінгвуд Дж.* Управление эмоциями с помощью НЛП / Дж. Коллінгвуд // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://www.futra.aic.net.au/~slands/inspiritive>.

10. *Лурия А.Р.* Основные проблемы нейролингвистики / А.Р.Лурия. - М.: Либроком, 2009. - 256 с.

11. *Наумов В.В.* Лингвистическая идентификация личности / В.В. Наумов. - М.: КомКнига, 2010. - 240 с.

12. *Нейролингвистическое программирование* // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fido7.com/cgi-fido7/fagserv/psytech2?name=reflect&part7>.

13. *О'Коннор Дж., Сеймор Дж.* Введение в НЛП / Дж.О'Коннор, Дж. Сеймор. - Челябинск: Версия, 1997. - 256 с.

14. *Олексюк О.М.* Лексико-семантичні доміанти сугестивного дискурсу реклами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Олексюк. — Одеса, 2012. – 19 с.

13. *Петренко О.Р.* Вербалізація сакральності в українських колядках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Р. Петренко. — Одеса, 2011. – 19 с.

14. *Петров В.В.* Идеи современной феноменологии и герменевтики в лингвистическом представлении знаний / В.В. Петров // Вопросы языкознания. - 1990. - №6.

15. *Почепцов Г.Г.* Теория коммуникации / Г.Г. Плочепцов.. - М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. - 656 с.

16. *Станкевич Ю.В.* Мовні сугестогени в текстах політичної реклами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ю.В. Станкевич. — Одеса, 2011. – 19 с.

17. *Шелер М.* Положение человека в космосе / М. Шелер // Проблема человека в западной философии. - М.: Прогресс, 1988. - С. 31-95.

18. *Paivio A.* Mental Representation. A Dual Coding Approach / A. Paivio. - Oxford, 1986.

Т.Ю. Ковалевская,
Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова, кафедра
украинского языка

БАЗОВЫЕ ИДЕИ НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ: ПУТИ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ

В статье описана языковая и философская основа и понятийный аппарат нейролингвистического программирования как креативной сферы исследований в современной гуманитарной парадигме. Рассмотрены методы и практические перспективы использования технологий НЛП в области коммуникативной лингвистики, дискурсологии, психолингвистики, нейролингвистики и т.д. Акцентировано на том, что обоснованность теоретической базы НЛП способствует появлению абсолютно новых и необходимых на данном этапе развития науки позиций, взглядов на вербальные и невербальные составляющие общения в их проекции на общую семиотику коммуникативного пространства. Автор подчеркивает роль ученых Одесской лингвистической школы в изучении проблем коммуникативного воздействия.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование, эмпатия, суггестия, Одесская лингвистическая школа.

T.Y. Kovalevska,
Odessa National I. I. Mechnikov University,
Ukrainian Language Department Head

BASIC IDEAS OF NEUROLINGUISTIC PROGRAMMING: HOW TO INTERPRET

The article describes the linguistic and philosophical framework and conceptual apparatus of neurolinguistic programming as a creative research area in modern humanitarian paradigm. The author determines neurolinguistic programming's theoretical foundations and its techniques and technologies' practical use prospects when it comes to developing the essential problems of Suggestive and Communicative Linguistics, discourse studies, Psycholinguistics, Neurolinguistics etc. It is proved that NLP's novelty and creativity is based on the correct, scientifically justified synthesis of the different humanitarian knowledge branches, what provides a complex understanding of the individual and collective perception of reality as an outcome of a complicated interaction of internal and external factors, concentrated in the communicative interactions and personal reflections, and explicated on the level of verbal and analogue behavior. On top of that, the author emphasizes that the NLP's theoretical base's validity stipulates for development of absolutely new and crucial, in the network of the modern science, views concerning verbal and non-verbal communication components in their projection onto the

communicative space common semiotics. The author emphasizes the role of the scientists from the Odessa Linguistic School in the development of communicative impact problems.

Key words: neurolinguistic programming, empathy, suggestion, conceptual framework, Odessa linguistic school.